

POSSEIBLE: FELSEFE DERGİSİ

Cilt 12/ Sayı 1 / Temmuz 2023

ISSN: 2147-1622

Pandemi, Yapısöküm ve Şans: Dünyanın Kırılganlığı Üzerine Düşünceler

Tacettin Ertuğrul

İstanbul Esenyurt Üniversitesi
tertugrul@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-3407-2451

Öz

Bu makalede şu soruya yanıt arıyoruz: Yapısöküm (déconstruction) kavramı (quasi-concept) pandemi (SARS-CoV-2) düşünmek bakımından hangi olanakları taşımaktadır? Bununla birlikte pandemi sorusu bizi dünyanın verili koşullarına gönderdiği için soruşturmamızı yapısökümün dünyayla başka bir ilişkiyi düşünmek bakımından taşıdığı olanaklara doğru genişletiyoruz. Dolayısıyla yapısöküm ile birlikte pandemi olayını düşünmeyi deniyoruz ve dünyayla kurduğumuz ilişki sorusuna da uzanıyoruz. Yapısökücü bir yazı hareketinin ördüğü bir güzergah içinde başka problematiklerle birlikte şu temaları ele alıyoruz: Pandeminin dünyanın içine dışarıdan gelen bir kötülük olduğu iddiası İÇSEL SAFLIK / DIŞSAL KÖTÜLÜK ikiliğine dayalı bir yanılısamdır ve yapısöküme açıktır. Zira virüs saf ya da masum bir dünyanın başına dışarıdan gelmemiştir. Aksine, uygarlığın içinde vuku bulmuş ve uygarlığın mevcut koşulları altında bir pandemiye dönüşmüştür. Ayrıca, bedenler de bir yaralanabilirlik olanağından itibaren sarsıntıya uğramıştır. Pandemi olayının ve ürettiği soruların stabiliteleri sarsıcı karakteri de yapısökümle ilişkilenebilir. Bedenin ve toplumsal yapının dekompozisyona açıklığı bizi yapısökümü düşünmeye davet eder. Pandemi insan dünyasının kırılganlığını yani yapısökülebilir karakterini bize yeniden hatırlatmaktadır. Bu bağlamda Derrida'nın *metin (texte)* kavrayışı belirleyici bir role sahiptir. Pandemi sürecinde beliren belli bir insanlık imgesi de bizzat pandemi sürecindeki eşitsizliklere bağlı olarak bir yapısöküme uğramıştır. Bir diğer mesele ise pandemi olayının aktarım araçları olmanın ötesinde pandemi deneyimini belirleyen bir ortam oluşturan tele-teknolojilerle ilgilidir. Yaklaşımımız bir yandan bir doğallaştırma tutumunun, öte yandan araçsal bir medya kavrayışının yapısökümüyle ilişkilenebilir. Ayrıca pandemi sorusu bizi dünyayla ilişkimiz sorusuna taşımaktadır ki dünyadaki şansımız onunla mevcut ilişkimizin yapısökümünden geçmektedir. Bir şemaya indirgenemez olan yapısöküm bu makale boyunca iş başındadır.

Anahtar Sözcükler: Pandemi, yapısöküm, metin, şans, dünya, tele-teknolojiler

Posseible: Felsefe Dergisi, 2023, 12(1), 1-105.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8171450>

Kategori: Araştırma Makalesi / Gönderildiği Tarih: 12.04.2023

Kabul Edildiği Tarih: 24.06.2023 / Yayınlandığı Tarih: 25.07.2023

POSSEIBLE: JOURNAL OF PHILOSOPHY

Volume 12 / Issue 1 / July 2023

ISSN: 2147-1622

Pandemic, Deconstruction and Chance: Thoughts on the Fragility of the World

Tacettin Ertuğrul

Istanbul Esenyurt University

tertugrul@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-3407-2451

Abstract

In this article we seek to answer the question: What possibilities does the quasi-concept of deconstruction have for thinking about the pandemic (SARS-CoV-2)? Also, as the question of the pandemic sends us to the given conditions of the world, we extend our investigation to the possibilities of deconstruction to consider another relationship to the world. So we try to think about the pandemic event with deconstruction, and we also reach out to the question of our relationship with the world. Along a way woven by a deconstructive writing movement, we consider the following themes, along with other problematics: The claim that the pandemic is an evil that comes from outside into the world is an illusion based on the internal purity / external evil duality and is open to deconstruction. Because the virus did not come from outside to a pure or innocent world. On the contrary, it took place within the civilization and turned into a pandemic under the current conditions of civilization. Moreover, the bodies are also harmed because of the possibility of the vulnerability. The destabilizing character of the pandemic event and the questions it generates is also associated with deconstruction. The decomposability of the body and social structure invites us to think about deconstruction. The pandemic reminds us once again of the fragility of the human world, namely its deconstructible character. In this context, Derrida's understanding of the text has a decisive role. A certain image of humanity that emerged during the pandemic process has also undergone a deconstruction due to the inequalities in the pandemic process itself. Another issue is about the tele-technologies that create an environment that determines the pandemic experience beyond being the means of transmission of the pandemic event. Our approach is related to the deconstruction of a naturalizing attitude and an instrumental understanding of media. Also, the question of the pandemic brings us to the question of our relationship to the world. Our chance in the world depends on the deconstruction of our current relationship with it. Deconstruction, irreducible to a schema, is at work throughout this article.

Keywords: Pandemic, deconstruction, text, chance, world, tele-technologies

Posseible: Journal of Philosophy, 2023, 12(1), 1-105.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8171450>

Category: Research Article / Date Submitted: 12.04.2023

Date Accepted: 24.06.2023 / Date Published: 25.07.2023

Pandemi, Yapısöküm ve Şans: Dünyanın Kırılğanlığı Üzerine Düşünceler¹

Tacettin Ertuğrul

Jean-Luc Nancy'nin değerli hatırası için,

1. Giriş

Yapısöküm (déconstruction) kavramsısı (quasi-concept) bizi çağdaş Fransız felsefesinin önemli isimlerinden Jacques Derrida'nın zengin düşünsel mirasına göndermektedir. Filozof çalışmalarında felsefe tarihi metinleriyle ve çağdaşlarının yapıtlarıyla yapısökücü (dekonstrüktif) temaslar kurmaktadır. Derrida külliyatı felsefe dünyasında olduğu kadar başka alanlarda da yankı bulmuş; hukuktan mimariye, edebiyat eleştirisinden biyolojiye dek Derrida düşüncesinden hareketle çok sayıda çalışma ortaya koyulmuştur. Yapısöküm mirası dar anlamıyla metinler için olduğu gibi genel olarak yaşamı yeniden düşünmek bakımından da zengin bir imkan olmaya devam etmektedir.

Biz bu makalede yapısöküm (déconstruction) kavramsısının (quasi-concept) koronavirüs (SARS-CoV-2) pandemisini düşünmek bakımından hangi olanakları sunduğu sorusuna yanıt arıyoruz. Bununla birlikte pandeminin dünyada vuku bulduğunu ve dünyanın ise her zaman verili koşullarıyla birlikte bir dünya olduğunu dikkate alarak, dolayısıyla da pandeminin insanın şiddet yüklü mührünü taşıyan bir dünyada vuku bulduğunu hesaba katarak soruşturmamızı yapısökümün dünyayla başka bir ilişkiyi düşünmek bakımından sunduğu hareket noktalarına doğru da genişletiyoruz. Öyleyse bir yandan yapısöküm ile birlikte pandemi olayını düşünmeyi

---

1 Bu makaleye kaynak teşkil eden metin Jean-Luc Nancy'nin davetiyle 20.04.2020 tarihinde gerçekleştirdiğim bir sunum için hazırlanmıştı; *La pandémie, la vie et les télé-technologies* başlıklı söz konusu sunum Jérôme Lèbre tarafından *Maison des écrivains et de la littérature*'ün desteğiyle düzenlenen *Philosopher en temps d'épidémie* adlı online sunumlar serisi içinde yer aldı. Söz konusu metnin kimi bakımlardan değişiklik gösteren ikinci bir versiyonu ise TTB Ali Özyurt Felsefe Sempozyumu: Pandemi, Tıp ve Politika için hazırlanmış olarak *Derrida: Antroposen, Pandemi ve Şans* başlıklı oturum altında 2021 Nisan ayında sunuldu. Elinizdeki makalenin bu önceki sunum metinlerinden kimi farklar taşıdığını belirtmek uygun olur.

denerken diğ er yandan daha genel olarak da dünyayla kurduğ umuz ilişki sorusuna uzanıyoruz.

Yapısökücü bir yazı hareketi bu metni kuşatmakta ve örmektedir. Makalemizin güzergahı içinde yapısöküm kavramsısı eşliğinde başka problematiklerle birlikte içinde hareket ettiğimiz bölgelere işaret etmek uygun olacaktır. Yapısöküm kavramsısına ilişkin bir değerlendirme sunarak yapısökümün yalnızca dar anlamıyla metinde (texte) değil ancak genel olarak yaşamda da iş başında olduğu saptamasını yapacağız. Ardından diğ er soruşturma çizgileri devreye girecektir: Pandeminin dünyaya dışarıdan gelen bir kötülük gibi algılanması yapısöküme açık bir içsel saflık / dışsal kötülük ikiliğiyle ilintilidir. Söz konusu ikilik üzerinde beliren bir yanılısamanın ötesine geçerek virüsün uygarlığımızın büyük saflığının ya da masumiyetinin başına dışarıdan gelmediğine dikkat çekiyoruz. Virüs uygarlığın içinde vuku bulmuş ve uygarlığın mevcut koşulları altında bir pandemiye dönüşmüştür. Bu çerçevede bedene ilişkin olarak da virüsün ancak bedenlerin yaralanabilirlik imkanından itibaren bedenleri sarsıntıya uğrattığını unutmamak gerekir. Öte yandan pandemi olayının ve ürettiği soruların stabiliteyi sarsıcı bir karakter taşıdığı göze çarpmaktadır ki bu sarsıntılar da yapısökümle ilişkilendirilmektedir. Bedenin ve toplumsallığın kompozisyonlar olarak dekompozisyona açık karakteri bizi yapısökümün iş başında oluşunu düşünmeye davet etmektedir. Pandemi insan dünyasının kırılabilirliğini yani yapısökülebilir karakterini bize bir kere daha hatırlatmaktadır. Bu bağlamda Derrida'nın yazı ve metin (texte) kavrayışı belirleyici bir role sahiptir. Soruşturmamız içinde ayrıca pandeminin ürettiği belli bir insanlık imgesinin ya da söyleminin pandemi karşısında insanların koşullarındaki eşitsizliklere bağlı olarak bir yapısöküme konu olduğunu ileri süreceğ iz. Öte yandan Derrida'nın yapısında karşılaştığımız tele-teknolojiler konusunun da pandemi olayı ekseninde yeniden ele alınmasının önemli olduğunu düşünüyoruz. Tele-teknolojilerin pandemi olayının tecrübe edilmesine ilişkin belirleyici rollerine dikkat çekerek bir yandan pandemi sürecindeki kapanmaların, izolasyonların içindeki belli bir açıklığı vurgulamayı öte yandan tele-teknolojilerin pandemi olayının aktarım araçları olmanın ötesinde pandemi deneyimini belirleyen bir ortam oluşturduklarını gündeme getirmeyi hedefledik. Bu vurgu tele-tekniklerin basitçe verili bir anlam taşıyan dolayimler olmadığı ancak anlamın zaten dolayimde kurulduğu iddiasıyla birlikte düşünülmalıdır ki söz konusu iddia medyanın verili bir anlamın taşıyıcısı olarak kavrandığı bir tutumun yapısökümüyle ilintilenecektir. Yine tele-teknolojiler bahsi bir olayın belirli koşullar altında tecrübe edildiğini saptamayı sağlarken belli bir doğallık varsayımının yapısökümünü de devreye sokacaktır. Makalede ayrıca pandemi olayının içinde vuku bulduğu dünyaya ilişkin genel bir değerlendirmeye de yer vererek, dünyayla mevcut ilişkimizin yapısökümünü düşünmenin gerekliliğini vurgulamayı deniyoruz. Pandeminin belli bir dünyada, belirli koşullar altındaki bir dünyada yaşanmış olması ve virüsün bu dünyanın içinden gelmiş olması insanın dünya ile ilişkisi sorusuna uzanmayı mümkün kılmaktadır. Kırılabilir bir dünyadaki şansımızın bu gerekliliğin kavranmasından geçtiğini düşünüyoruz. Şans terimi bu çerçevede bir geleceğin olanağına işaret etmektedir. Geleceğin mutlak olarak kapanması riski, bizi dünyayla yerleşik ilişkinin bir yapısökümünü düşünmeye davet ediyor. Bir modern eleştiri metodu olmayan yapısöküm bir şablona sığmaksızın bu makale boyunca iş başındadır.

2. Yapısöküm üzerine

Yerleşik olanın, mevcut yapıların sarsılması bahsi pandemi olayı çerçevesinde bizi yapısöküm (déconstruction) kavramını (quasi-concept) düşünmeye sevk ediyor. Yapısöküm Jacques Derrida düşüncesinde karşılaştığımız bir kavramdır. Derrida'ya göre mutlak mevcudiyet arzusu tarafından damgalanan metafizik tarihine farkın/ertelemenin (différance) hareketinin maskelenmesine yönelik bir çaba eşlik eder. Mevcudiyet metafiziği yazı karşısında söze tanınan bir ayrıcalık ile logosantrik bir jest sergilemektedir.² Yapısöküm logosantrik jesti sorunsallaştırmaya yönelir, ancak bunu yaparken felsefe tarihini yıkmayı amaçlamaz. Buna karşın felsefi metinlerin, yapıların örgülerini oluşturan kayıtları takip ederek farkın/ertelemenin (différance) hareketini göstermeye yönelir. Yapısöküm bir yıkma değildir. Bir Japon Dosta Mektup'ta Derrida aslında Heidegger'in Destruktion ya da Abbau kavramlarıyla temas içinde bir terim düşündüğünü, ancak Fransızca'da "destruction" sözcüğünü kullanması halinde bir imha (annihilation) anlamının ağır basacağını ve bu yüzden "dekonstrüksiyon" sözcüğünü tercih ettiğini vurgulamaktadır. (Derrida 2003, 9-10) Nihayetinde Derrida'nın yapısökümün yıkıcı olmadığına ilişkin iddiasını farklı metinlerinde takip etmek mümkündür: "Bana öyle geliyor ki 'yapısöküm' (terimi) yalnızca yıkmanın değil fakat bir şeyler inşa etmenin de söz konusu olduğunu vurgulamak arzusu taşımaktadır." (Derrida, 2014 46) Yapısökümün basit bir imha işlemi olmadığını, bir uygunsuzluğun görünür kılınması olduğunu da fark ederiz. Tarihsel bir inşa olduğu halde yerleşiklik kazanarak doğallık görünümüne bürünmüş bir uygunsuzluğun, örtüşmezliğin, düzensizliğin açığa çıkarılması anlamına da gelmektedir: "Dolayısıyla yapısöküm tarihsel olarak bir düzen inşa etmiş olan ancak içinde bir şekilde bir düzensizliğin damgalandığı ve sabitlendiği şeyle ilgilidir." (Derrida 2013, 121-122) Öte yandan Gramatoloji Üzerine adlı eserinde Derrida'nın yapısökücü (dekonstrüktif) bir okuma ödevinden bahsettiğini de kaydetmek gerekir. Bu ödevde dikkat çekmek üzere bir kaç noktayı açıklığa kavuşturarak ilerlemek uygun olacaktır. Öncelikle bir metnin yazarı bir dilde yazmaktadır. Ancak bir dil tümüyle kendine mal edilebilir değildir. Bir dil mutlak anlamda hakimiyet altına alınamaz zira bir kişinin dili daima ötekinin dilidir. Bu çerçevede Monolinguisme de l'autre (Ötekinin Tek Dilliliği) adlı metninde Derrida şöyle demektedir: "Bir tek dilim var ve o da benim değil, 'kendi' dilim asimile edilemez bir dildir. Benim dilim [...] ötekinin dilidir." (Derrida 1996b, 47) Gramatoloji Üzerine adlı eserinde (kuşkusuz başka metinlerinde de, örneğin Platon'un Eczanesi yapıtında da) Derrida bir yazarın bir dil sistemini mutlak anlamda hakimiyeti altına alamayacağını ileri sürmekte ve yazarın kendi metninde dahi hakim olduğu şeyler ile hakim olamadığı şeyler arasında farkına varamadığı bir takım ilişkilerin var olduğunu belirtmektedir. İşte yapısökücü bir okumanın ödevi bu ilişkiye dair anlamlı bir yapı üretmektir. (Derrida 1967a, 227) Böylece yapısökümün bir metinde yazarın ileri sürmek istediği tezler ve arzu etmemesine rağmen betimlediği şeyler arasındaki mesafede, aralıkta iş gördüğünü de belirtmek uygun olacaktır.

2 Örneğin Derrida'nın şu satırlarını bu çerçevede okuyabiliriz: "metafizik tarihi [...] yazılı izin bedenini didaktik ve teknik metafor olarak, aşağılık ve süprüntü olarak dışlamak ya da gözden düşürmek, dışarıya ve aşağıya koymak üzere organize olmuş logosantrik bastırma sistemi." (Derrida 1967b, 294)

Yapısökücü okuma metnin farksal/ertelemesal hareketine dahil olarak metni bizzat metnin kendisinin örtmeye çalıştığı bu farksal/ertelemesal harekete göre yeniden organize etmeye yönelmektedir. Metin kendi kendisiyle bir savaş halindedir zira metnin içinde ayrıcalıklı kılınmış olan kimi öğeler, kavramlar, değerler hiyerarşilerin ve ikiliklerin üretimi yoluyla metnin diğer unsurlarına bir şiddet uygulamaktadır. Klasik bir yorumun talep ettiği gerekli protokolün ötesine geçen yapısöküm bir başka okuma olanağı açarak metnin kendi içindeki savaşı deşifre edilebilir hale getirir. Yapısöküm bizzat metnin kendi örgüsü içinde maskelenmeye çalışılmış olan tezler ve saptamalar çokluğunu, çelişkiler ve gerilimler oyununu açığa çıkarır. Metnin kendi yapısını hangi yollarla gizlediğini görünür kılar. Unutmamak gerekir ki Derrida'ya göre bir metin yasasını ilk bakışta ele vermemektedir: “Bir metin ancak kompozisyonunun yasasını ve oyununun kuralını ilk bakıştan, ilk gelenden saklıyorsa bir metindir.” (Derrida 1972, 13)

Yapısöküm ile bir metinde atfedilmiş değerler, organize edilmiş ilişkiler, belirlenmiş hiyerarşiler kavramsal ya da operasyonel istikrarsızlıklar deşifre edilerek yeniden organize edilir. Nihayetinde yapısökümü mümkün kılan şey farkın/ertelemenin başarıya ulaşamamış bastırılmasıdır ve saflığına inanılan kavramlar arasındaki bulaşmadır. Saf ve sabit kavramlar belirleme çabasına karşın kavramlar delikli, geçirkendir. Böylece bir metin aslında daha inşa oluşu esnasında kendi yapısökümünü de hazırlamaktadır. Metnin inşa yasaları aynı zamanda onun yapısökümüne olanak açar. Jonathan Culler şu saptamayı yapar: “bir söylemin yapısını sökmek, varsayılan argüman zeminini, anahtar kavramı ya da vaadi üreten retorik operasyonları metinde saptamak suretiyle, metnin ileri sürdüğü felsefenin ya da üzerine yaslandığı hiyerarşik karşıtlıkların altının metnin kendisi tarafından nasıl oyulduğunu göstermektir.” (Culler 1986, 86)

Bir metnin inşa yasaları onun yapısöküm olanağını da kurmaktadır. Fakat her metin özgün bir dokuya sahiptir. Bu yüzden yapısökümün basitçe ve aynı şekilde farklı metinlere uygulanabilecek olan modern bir teknik enstrüman olmadığını belirtmek gerekir. Derridayapısökümün bir eleştiri olmadığını vurgular: “[...]şu ya da bu şekilde, her halükarda bir eleştiriden başka bir şey olan yapısöküm.” (Derrida 1988, 123) Yapısökümün bir metnin kendi çoğul tez ve saptamalarını yeniden ilişkilendirmek bakımından bir metne metin dışı bir müdahale olmadığını da belirtmek gerekir. Dolayısıyla bir metnin yapısının söküldüğünü çünkü o sökülüşün olanağını kendi inşasında taşıdığını ifade etmek uygundur: “yapısöküm modernitenin bir teknik enstrümanı gibi sonradan ve dışarıdan uygulanmaz. Metinlerin yapısı kendiliklerinden sökülmektedir [...]” (Derrida 1988, 123) Bu bakımdan bir başka saptamayı da hatırlatmak uygun olacaktır: “Yapısöküm vuku bulur, ne öznenin ne de modernitenin değerlendirmesini, bilincini ya da organizasyonunu beklemeyen bir olaydır. Yapısı sökülür [ça se deconstruit].” (Derrida 2003, 12)

Gramatoloji Üzerine adlı eserinin ilk bölümünde Derrida'nın logosantrizm çağının kapanışından ve yazı çağının açılışından bahsettiğini görürüz. Logosantrizm yazı karşısında söze tanınan bir ayrıcalıkla karakterize olan bir felsefi jesttir. Derrida bir dönüşümü betimlediği bu kısımda kendi felsefi stiline söz konusu dönüşümün içinde nasıl bir iş gördüğünü de açıklar. Derrida'nın felsefesi logosantrik geleneği yargılamak için dışarıdan gelmemektedir, ancak bu dönüşümün bir parçası olarak

iş başındadır.

Yapısöküm gerçekleşmek için yapısöküm teriminin ortaya çıkışını beklememiştir. Dolayısıyla yapısöküm felsefe tarihinde zaten iş başındadır: “Yapısöküm, başa gelir (gerçekleşir) ve zaten Platon’un söyleminde (de) gerçekleşmiştir: başka bir formda, başka sözcüklerle, vs. fakat dekonstrüktif türden bir örtüşmezlik, belli bir kendi üzerine kapanma yetersizliği, kendini biçimlendirme yetersizliği zaten orada da sözkonusuydu.” (Derrida 2011, 114) Öte yandan onun genel olarak tarihte iş başında olduğunu da görürüz: “bana göre, yapısöküm yapısöküm teması üzerine bir söylemle sınırlandırılmaz; bana göre, yapısöküm işbaşındadır. Yapısöküm Platon’da iş başındadır, Amerikan ve Sovyet genelkurmaylarında iş başındadır, ekonomik krizde işbaşındadır. Dolayısıyla yapısöküm, yapısöküme ihtiyaç duymaz, bir teoriye ya da bir sözcüğe ihtiyaç duymaz.” (Derrida 2013, 54)

Şimdi Derrida’nın metin kavramını yalnızca dar anlamıyla yazılı metinle sınırlandırmadan düşünebileceğimizi de vurgulamak gerekiyor. Yazı terimini genel bir kayıt anlamına doğru genişlettiğine göre, Derrida’nın metin kavrayışını da geniş anlamıyla yakalamak mümkündür. Her türden kompozisyon, tıpkı yazılı metinler gibi toplumsal kurumlar da, aile de, devlet de metindir, aslında yaşam alanını kuşatan ne varsa orada metinden bahsedebiliriz. Derrida yapısökümün sadece felsefe tarihinde değil genel olarak tarihte de işbaşında olduğunu ileri sürüyor. Tarih boyunca yapılar kuruluyor ve sökülüyor, kurumlar, yerleşik ilişkiler, dünyada olma modaliteleri dönüşüyor: “Batı söyleminde, verili bir andaki söylemsel kuralların görece tutarlı bütünü olarak ‘yapısöküm’ adı verilen şey, yalnızca bir semptomdur: tarih adı verilen şeyin içinde (jeopolitik sarsıntılar bütünü, 1917 devrimi, iki dünya savaşı, psikanaliz, Üçüncü Dünya, tekno-ekonomik-bilimsel ve askeri dönüşümler, vb.) iş başında olan yapısökümün bir etkisi. Tüm bunlar, dünyanın kendine özdeş olmayan ve açık olan bu totalitesi, yapısökümdür. Bu, eylem halindeki ya da iş başındaki yapısökümdür.” (Derrida 2011, 113-114) Bu düzlemde yapısökümün tarihte iş başında olduğuna ilişkin bir başka saptamaya daha işaret edebiliriz: “Teleteknolojilerin, siber-uzamın, ‘virtüel’in yeni topolojisinin hızlanan gelişiminin ürettiği şey, bir yerin aktüalitesiyle bağlantıları içinde geleneksel ve baskın Devlet ve yurttaş (dolayısıyla ‘politika’) kavramlarımızın pratik bir yapısökümüdür.” (Derrida, Stiegler 1996a, 45)

Okumakta olduğunuz makalede yapısökümün rolünü yapısöküme ilişkin bu çoğul açıklamalardan hareketle düşünmek gerekir. Biz yapısöküm kavramına bir yandan pandemi olayının kendisinin yapısökücü boyutlarını değerlendirmek bakımından başvuruyoruz, yani onu dünyada gerçekleşen ve kendisi yapısökücü etkiler içeren bir olay olarak ele alıyoruz, öte yandan pandemi olayını yapısökücü bir jest içinde okumayı deniyoruz. Ancak bu iki veçhe kaçınılmaz olarak iç içe de geçiyor. Daha önce işaret ettiğimiz gibi bunlara ilaveten pandemi olayının içinde vuku bulduğu dünyaya ilişkin bir soruşturma hattını da yine yapısökümün sunduğu olanaklarla açmayı deniyoruz.

3. Pandemi ve soru

Yapısökücü bir değerlendirme hattı içinde pandemi olayına yaklaşmak üzere olayın belirişine ilişkin bir saptamayı paylaşalım. Çin 2019 yılı Aralık ayında Wuhan kentinde

olağandışı zatürre vakalarının görüldüğünü Dünya Sağlık Örgütü'ne bildiriyor. 9 Ocak 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü Çin makamlarının yeni bir koronavirüse ilişkin bir saptama yaptıklarını açıklıyor. 11 Mart tarihine gelindiğinde virüs çok sayıda ülkeye yayılmış haldedir ve söz konusu tarihte koronavirüs salgını Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi kategorisine alınır.³ Devam eden süreçte dünya ölçeğindeki çoğul etkileriyle birlikte salgın devasa sarsıntılara yol açar. Burada tüm sürece ilişkin bir betimleme sunmayacağız. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre bugün artık Covid-19'un küresel bir acil durum teşkil etmediğini not etmekle yetinelim.

Koronavirüsün ortaya çıkışına ve ardından gelişen pandemi sürecine ilişkin yaygın bir imgenin yapısöküme açık olduğunu düşünüyoruz. Bu imge şu şekilde ifade edilebilir: Bir virüs geldi, yaşama ve dünyaya büyük bir kargaşa getirdi. Burada şaşırtıcı olmayan, klişeleşmiş bir pandemi kavrayışı söz konusudur. Felsefe ise bize tam da şaşırtıcı olmayanın geçerliliğini sorgulama imkanı sunmaktadır. Bu imgedeki yanılısamayı yakalamak için Covid-19'un yaşamın ve dünyanın saflığının başına dışsal bir kötülük gibi gelmediğini göz önünde bulundurmak gerekir: Covid-19 yaşamın içinden doğdu; dolayısıyla da insanın dünyayla kurduğu, insanın diğer hayvanlarla kurduğu ilişkinin içinden geldi. Koronavirüsün içinden doğduğu yaşam insanın şiddet yüklü mührünü taşıyan bir dünyanın yaşamıdır; habitat kayıpları, soyu tükenen türler, iklim değişikliği etkileri bu çerçevede hatırlanmalıdır. Ayrıca virüs ancak dünyanın farklı bölgeleri arasındaki muazzam akışlar sayesinde dünyasal ölçekte yayılma imkanı bularak bir pandemiye dönüşmüştür. Fransız filozof Jean-Luc Nancy bu virüsün "fazlasıyla insani bir virüs" olduğuna dikkat çekmektedir. (Nancy 2020) Bu türden bir ifade üzerine düşünürken virüsün endojen karakterini hesaba katarak tüm bu işaret ettiğimiz hususları da göz önünde bulundurmak uygun olur. Pandemi örneğinde karşımıza çıkan bu dışarıdan gelen kötülük varsayımının Derrida'nın muhtelif metinlerinde karşılaştığımız bir saf içsellik / kötücül dışsallık ikiliği sorunsallaştırması ile ilişkilendiğini belirtebiliriz.

Pandemi altı milyondan fazla ölüme ve toplumsal yaşamda büyük destabilizasyonlara yol açarak bize dünyanın ne kadar kırılgan olduğunu gösterdi. Bu kırılganlık kavramını herhangi bir metnin inşa karakterinin yine o metni yapısöküme açık kıldığı saptamasıyla birlikte düşünmek gerekir. Yapısöküme ilişkin olarak yukarıda verdiğimiz açıklamaları bu çerçevede yeniden değerlendirmek uygun olacaktır. Koronavirüs söz konusu kırılganlık olanağı zemininde bir yıkım olarak yaşanmıştır. Bununla birlikte pandemi büyük bir soru olarak da belirmiş; insan ve dünya üzerine uzun bir sorular silsilesini kendisiyle birlikte getirmiştir. Soruların ve cevapların pandemi koşullarında insanların bir araya gelme alanları olarak özel bir ayrıcalık kazanmış olan internet ağları üzerindeki sayısız buluşmada, konferansta yayıldığına ve çoğaldığına tanıklık edildi. Pandemi tedbirleri çerçevesindeki kapanmaların ortasında mevcut durumdan çıkışa ilişkin olarak yorgun ama ısrar etmeyi sürdüren bir beklenti de bu soruları alevlendirdi.

Pandemi olayı yapısökücü bir etki içinde çeşitli sorulara yol açtı. Bu soruların şüphesiz ucu açık kalacak olan bir dökümünü verebiliriz: Sorular topluma, kapitalizme, sağlık sistemlerine, toplumsal eşitsizliklere, adaletsizliklere, insanlığın geleceğine,

3 WHO, Listings of WHO's response to COVID-19. <https://www.who.int/news/item/29-06-2020-covid-timeline>

insanın yalnızlığına, sonluluğuna ve daha birçok şeye ilişkindi. İnsanın dünyayla ilişkisi meselesi de bu sorular arasında yer alıyordu. Bu çerçevede virüslerin artışına ilişkin olarak biyolojik-çeşitliliğe insanın müdahalesi, hayvanların yaşam ortamlarının imha edilmesi faktörlerine dikkat çekildiğini de biliyoruz. (Pratesi, Galaverni, Antonelli 2020) İnsanın dünya içinde inşa ettiği dünyaya ilişkin çok sayıda soru pandeminin yarattığı sarsıntıyla yeniden ortaya çıktı. Sorular gelmeyi sürdürdü ve pandemi olayı anlaşılmaya çalışıldı. Bir dönemeçte olup olunmadığı, henüz dönülmemiş bir yolu dönmekte olup olunmadığı bilinmiyordu; nereye gidildiği bilinmiyordu. Bilinmezliklerin ortasında pandemi yerleşik yaşam usüllerinde bir sarsıntıya yol açıyordu.

İşte bu noktada pandeminin yarattığı sarsıntıların ve ürettiği soruların yapısökümle çifte bir ilişki içinde düşünülmesi mümkündür. Bir yandan pandeminin sarsıntıları bir yapısökücü karakter taşıyordu, öte yandan sarsıntıların yol açtığı soruların kendileri de yapısökücü olanaklar barındırıyordu. Yapısöküme ilişkin olarak yukarıdaki kısımda ifade ettiğimiz gibi yapısöküm bir metnin yapısökümüdür ancak Derrida yapısöküm sözcüğünü sadece dar anlamıyla yazılı metne ilişkin bir işlemi ya da bir okuma jestini kastetmek için kullanmaz. Yapısöküm geniş anlamıyla düşünülmesi gereken metinde de işbaşındadır; dolayısıyla tarihte ve toplumda da işbaşındadır. Ayrıca makalenin ilerleyen kısımlarında görülebileceği gibi yapısöküm bizzat canlıda da iş başındadır. Bütün bu saptamalar eşliğinde, dünyasal ölçekte sarsıntılara yol açmış pandeminin de bir yapısöküm olarak düşünülüp düşünülemediği sorusu gündeme gelmektedir. İlişki biçimleri, bedenler, varolma ve dolayısıyla da birlikte-olma modaliteleri, usülleri sarsıntıya uğradı. Öte yandan pandeminin etkisinin azalmasıyla kısmi değişikliklerle birlikte yerleşik modalitelerin yeniden ortaya çıktığına tanıklık ettik. Pandeminin yarattığı sarsıntıları ve yeniden uyandırdığı soruları bedenlerin ve insan dünyasının uğradığı bir viral yapısöküm çerçevesinde değerlendirmek acaba bir abartı mı olacaktır? Derinliği, genişliği ve karakterine ilişkin bir düşünüm olanağı açık olmakla birlikte pandemi sürecinde yaşanmış olan yapısökücü etkilerin yadsınabilir görünmediğini düşünüyoruz. Bu sarsıntıların bugüne miras kalan toplumsal ve bedensel etkileri ise hala değerlendirilmeyi beklemektedir.

4. Yazı olarak canlı

Derrida düşüncesinden hareketle bir değerlendirme yapacak olursak, canlının tehlike karşısında mutlak bir korunmaya sahip olmadığını söyleyebiliriz. Canlı dolaylımlara başvurarak kendisini korumaya yönelirken bir yandan da kendisini yeni tehlikelere açık kılmaktadır: “Canlı ben otoimmündür, bunu bilmek istememektedir. Yaşamını korumak için, kendisini birlik halinde canlı ben olarak kurmak için, kendisiyle aynı olarak ilişkilenecek için, ötekini içeriye kabul etmeye zorunlulukla teslim olur [...], dolayısıyla görünürde ben-olmayana, düşmana, karşıt olana, hasıma yönelik olan immün savunmaları hem kendisi için hem de kendisine karşı yöneltmek zorundadır.” (Derrida 1993a, 224) Aslında bu bağlamda bir mutlak korunmanın, kendi üzerine kapalı bir yapı üreterek farklılaşma olanağını ortadan kaldırmak anlamına geleceğini de ilave etmek gerekir. Bu kendi üzerine kapanış ancak ölüm anlamına gelecektir. Tüm dışsallaştırma, programlama, öngörme

(anticipation), inşa etme teknikleriyle birlikte sahip olduğu kudrete rağmen; dünya üzerinde belli ölçekteki egemenliğine rağmen, insan yaşamı da farmakografiktir. Söz konusu otoümmün karakteri farmakon ile birlikte düşünmeyi öneriyoruz. Burada farmakolojik terimi yerine farmakografik terimini kullanmayı seçme nedenimiz, farmakonun çifte etkilerinin logos tarafından mutlak anlamda yakalanamayacağına dikkat çekmektir. Bu yakalanamazlığı Derrida'nın yazı düşüncesi çerçevesinde, farkın/ertelemenin (differance) hareketinin logostan kaçan ilavesel kayıt karakteriyle birlikte düşünmek ise lojik yerine grafiğe vurgu yapma olanağı açmaktadır. Derrida'nın şu ifadesi bu çerçevede değerlendirilebilir: "İlaveselliğin/ikameselliğin grafiği lojike [logique] indirgenemez" (Derrida 1967a, 366) Farmakon (pharmakon) terimi Antik Yunanca'da hem ilaç hem de zehir anlamına gelir. Farmakon sözcüğü yararlı ve zararlı olan iki veçheyi birlikte düşünmeyi sağlar. Platon okumasında Jacques Derrida (Derrida 1972) bize bir teknik olarak yazının bir farmakon olduğunu göstermiştir.⁴

Derrida Platon'un Eczanesi eserinde yazının farmakon karakteri üzerine bir soruşturma yürütür. Bununla birlikte doğrudan terimin kullanılmadığı ancak fonksiyonunun saptanabileceği bir çok düşünce çizgisi Derrida'nın yapıtında saptanabilir haldedir. Derrida'nın yapıtı bize yaşamın ve tarihin ilavesel/ikamesel hareketinin içerdiği bir farmakografik karakteri ileri sürme imkanı vermektedir. Farklı metnindeki hatları öreerek tam anlamıyla gerekçelendirilebilecek olan bu değerlendirmemize ilişkin bir örnek olarak onun Gramatoloji Üzerine metnindeki Rousseau okumasını hatırlatabiliriz. Orada Derrida'nın Rousseau'nun ilave/ikame kavrayışını sorunsallaştırırken aslında kendisinininkini de sunduğunu ileri süreceğiz ki ilavelerin/ikamelerin tarihsel zincirleşmesi farmakonun çifte etkisi içinde gerçekleşmektedir. Derrida'dan hareketle genel olarak yaşamın farmakon olduğunu ileri sürüyoruz. Yaşam bir mutlak kendine mevcudiyet değildir; değişmez bir sabitlik, farksız bir özdeşlik değildir. Aksine ötekine açıklıktır. Ancak öteki pekala bir virüs de olabilir. Canlı denilen şey kendisine ilaveler edinmek suretiyle kendinden farklılaşarak yaşar, yaşamda kalır. Kendini korumayı arzularken kendi dışındakini içeriye kabul etmeye mecbur kalır. Yaşamın farmakografik bir açıklık olduğunu söylemek, onun terapötik olana da toksik olana da açık olduğunu söylemektir.

Dolayısız yaşam yoktur zira yaşam fark/erteleme olmadan düşünülemez. Bunun anlamı ise yaşamın bir kendine mevcudiyet formunda düşünülemeyeceğidir. Yaşam ancak durmaksızın, sona kadar, ölüme kadar bir kendinden çıkış olarak düşünülebilir. Böylece yaşamın yalnızca dolayimler sayesinde yaşam olduğunu söylemek gerekir. Derrida düşüncesi yazı terimini dar anlamıyla düşünmenin ötesine geçerek genel bir kayıt olarak değerlendirme imkanı sunmaktadır. Dolayısıyla bir canlının yaşamı da bir yazıdır. O ancak ilave zincirleri sayesinde yazılmakta ve kendisi de ilave olmaktadır. Bu ise farksal/ertelemesal (diferansiyel) yazı olarak canlının daha önce inşa olmuş kayıtlar vasıtasıyla yazıldığı anlamına gelmektedir.

4 2020 yılı Ağustos ayında kaybettiğimiz teknoloji düşünürü Bernard Stiegler ise eserlerinde farmakon ve teknik ilişkisine dikkat çekmiş ve tüm teknikleri farmakon olarak düşünmeyi önermiştir; yani tekniklerin terapötik ve toksik özellikler taşıdığını belirtmiş ve düşünceyi kapitalizmin kalbindeki zehiri ve ilacı saptamaya davet etmiştir. Stiegler farmakonun toksik veçhesinin hiçbir terapötik çözelti içinde mutlak anlamda ortadan kaldırılamayacağını da farkındadır.

Yaşam dolayimlarla örülü bir yazıdır. İşte bu yüzden yazı olarak canlı tabirini kullanabiliriz. Bu çerçevedeki bir saptamayı metnin devamında Derrida'dan yapacak olduğumuz ve virüsün bir tekrar mekanizması içindeki rolüne dikkat çeken alıntı da sunmaktadır. Derrida bir yazı düşünürüdür ve onun metin (texte) kavrayışından dar anlamıyla yazılı belgenin değil ancak tüm kurumların ve insanın kendisinin de tarihsel bir inşa, bir kompozisyon olduğunu anlarız. Canlı da bir metin, bir yazıdır. İnsan bir yazıdır; bir grafidir: bio-grafi. Ancak bu sefer bir yaşamın anlatısı olarak biyografi değil, tam da yazı olan yaşam anlamında bir biyografi. Herhangi bir canlının yaşamı ise şöyle düşünülebilir: Yazı içinde yazı; kendisinden önce varolan dolayimların, yapıların, kurumların, ilişkilerin ağı içinde varolan ama bir açıklık olan bir yazı, bir kayıt. (Ertuğrul 2020, 209) Bu kavrayış içinde dolayım (mediation) canlıyı hem tehdit eden hem de mümkün kılan şeydir. Kendi kendini etkilemenin ve dolayısıyla kendi kendinden etkilenmenin (auto-affection) bir modeli olarak, dışarıdan etkilenime uğramadan kendi üzerine dönen mutlak otonom daire varsayımı bir seraptır. (Derrida 2010, 119-120) Yaşamdan bahsedildiği zaman, daima ilavesel/ikamesel kayıtlardan bahsedilmektedir. Yaşam/ölüm ikiliğinin ötesinde, yaşam yalnızca yaşamda kalmaz (survie). Fakat yaşamlar olarak kayıtlar mutlak değildir, daima yapısöküme uğrayabilirler. Şayet mevcudiyet değil fakat fark ve erteleme (différance) söz konusu ise, yaşam daima yeni dolayimlara, başkalaşımlara açıktır ve kuşkusuz yıkıma da açıktır. Tekil bir canlının yaşamı yazı içinde yazıdır. İnsan yaşamı da bir yazıdır.

Yazı olarak yaşamdan, yazı olarak canlıdan bahsettiğimiz bu noktada Derrida'dan bir alıntı yapmak uygun olacaktır. Derrida'da bizi yazı ve virüs arasındaki ilişkiye gönderen bir saptamayla karşılaşırız. Düşünür virüsün bir metne, bir yazıya ne yaptığına ilişkin bir açıklama verir. Bu açıklama okumakta olduğunuz makalede yazı olarak canlı ve virüs arasında kurduğumuz ilişki çerçevesinde özel bir anlam taşımaktadır: “virüs (...) iletişimin içine düzensizliği sokan bir parazittir kısmen. Biyolojik bakımdan da, bir virüsle olup biten şudur: virüs iletişimsel türden bir mekanizmayı, onun kodlamasını (codage) ve kod çözümünü (décodage) yolundan çıkarır. Öte yandan, virüs ne canlı ne de canlı olmayan bir şeydir”; virüs “yazıyı, kaydı ve kaydın kodlanmasını (codage) ve kod çözümünü (décodage) kesintiye uğratan parazit”tir. (Derrida 2013, 21) Öyleyse şunu söyleyebiliriz: Virüs bedendeki belli bir yazıyı kesintiye uğratmaktadır, tekrarlanabilirlik (itérabilité) mekanizması içine düzensizlik sokmaktadır. Dolayısıyla virüs belli bir tekrarlanabilirlik mekanizmasına sahip bir kayıt düzeneği olarak, yani bir metin olarak biyolojik bir işleyişi yapısöküme uğratmaktadır. Bu noktada Derrida'nın metin (texte) kavrayışı muhtelif eserlerinden hareketle bize bir yorum yapma imkanı da vermektedir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki bir metin kendi yapısökümüne ilişkin olanakları yine kendi yapılanışı itibarıyla içinde taşımaktadır. İşte bu saptamadan hareketle yeni bir değerlendirmede bulunabiliriz. Virüsün müdahalesi müdahale edilen şeyin bir özelliğinden itibaren mümkündür: Yazı olarak insan bedeni yıkıma açıktır, kompozisyonu bozulabilir karakterdedir, yapısının sökülebilmeye olanağını kendisinde taşımaktadır. Beden ötekine, dışarıya açıktır, iyiyi de kötüyü de içeriye alabilir ve bizzat kendisi de iyiye veya kötüye dönüşebilir. Virüs bedenin etkilenebilirlik karakterine (affectabilité) gelmektedir, geldiği yer bedenin etkilenebilirliğidir. Belli türden bir kodlamayı mümkün kılan plastiklik kodun bozulmasının da imkanını kurar. Öyleyse Derrida

düşüncesinden çıkarabileceğimiz bir ders, bu bağlamda kötülüğün beden in saflığının başına gelmediğidir. Beden zaten daima yıkıma uğrayabilir karakterdedir. Hatta daha ileri giderek şunu da sormak mümkündür: Dışarı ve içerisi ikiliğinin ötesinde, beden nihayetinde hastalığın eş-sorumlusu değil midir? Öyleyse hastalığın imkanını, kırılğanlığımızı ve sonluluğumuzu farmakon kavramıyla birlikte düşünmeyi denemek mümkündür.

5. Tehdit altındaki insanlık

Yukarıda Derrida'dan virüse ilişkin olarak yaptığımız alıntı ile virüsün bir tekrarlama düzeneği içinde yarattığı düzensizliğe işaret ettik. Bu vurgu bize Covid-19 bağlamında yapısökümün bedendeki çalışmasını düşünme olanağı vermektedir. Şimdi virüsün aynı zamanda toplumsal yaşamın iletişimine, kodlama ve kod çözme modalitelerine, yerleşik ilişki biçimlerine de düzensizlik getiren bir parazit olduğunu da söylemek uygun olacaktır. Böylece toplumsal tekrarlanabilirlik mekanizmalarında da bir yapısökümün söz konusu olduğunu ifade edebiliriz.

Öte yandan tıpkı virüsün tesirini beden in etkilenebilirliğiyle birlikte düşünmeyi önerdiğimiz gibi pandeminin toplumsal yaşamda ürettiği aksamayı da toplumsal varoluşun etkilenebilirliğini hesaba katarak düşünmek uygun olacaktır. Böylelikle virüsün saf bir dünyanın başına gelmediğini de söylememiz gerekir. Virüs dünyanın verili konfigürasyonlarına, dünyanın verili durumlarına gelmektedir, dolayısıyla o belli bir dünyaya gelmektedir (ama o dünya da kendi içinde bir dünyalar çokluğu içerir). Böylece virüsün etkisi dünyanın ya da dünyaların belli bir yapısını içinde söz konusudur. İşte bu yüzden dünyanın mevcut durumu, ekonomik-toplumsal modalitelerin yapısı pandeminin yol açtığı etkide kaçınılmaz olarak pay sahibidir. (Üstelik bu modalitelerin eşitsizliklerle yüklü olduğunun, virüsün yıkıcı etkisi karşısında herkes için yeterli mücadele imkanı sunmadıklarının altını çizmek gerekir) Öyleyse tam da beden in kırılğanlığının ve bir kompozisyon olması dolayısıyla kendi yapısının sökülmesine açık oluşunun virüsün etkisini mümkün kalmış olması gibi toplumsal olan da kendi kırılğanlığı ve mevcut yapısı içinde virüsün hem salgın olarak dolaşımının düzen bozucu etkilerini hem de yarattığı bedensel yıkımı eş-belirlemektedir. Demek ki virüs etkisinin doğallaştırılmaması da bir gereklilik olarak kendisini gösterir. Yapısöküm aynı zamanda bir doğallaştırma jestinin, eğiliminin sorunsallaştırılmasıdır: "Yapısökümün jestlerinden birisi bilhassa doğallaştırmamaktan, doğal olmayan şey sanki doğalmış gibi yapmamaktan, tarih, teknik, kurum, toplum tarafından koşullanmış olan şey sanki doğal bir veriymiş gibi yapmamaktan oluşuyor." ⁵

Şimdi pandemi olayı çerçevesinde yapısökücü bir okumaya konu edilebilecek başka bir imgeyi ele alacağız. Tam olarak pandemi adının da işaret ettiği üzere dünyasal ölçekte bir salgın söz konusu idi. Dolayısıyla kendimizi bölgesel bir salgında oluşabilecek tehdit altındaki kimi insanlar imgesi karşısında değil fakat tehdit altındaki insanlık imgesi karşısında bulduk. Belli zaman, ritm ve yoğunluk farklarına karşın insanlar arasındaki ortak bir kırılğanlıktan ve sonluluktan hareketle pandemi bağlamında bir insanlık nosyonu belirdi. Burada beliren imgenin tehdit altındaki insanlık imgesi

⁵ Dick, Ziering, 2002, 14:30 – 14:50.

olduğunu not edelim. Bu imge, bir ide etrafında birleşmiş olan insanlığa dair bir imgedir. Peki bu ide nedir? Her şeyden önce şudur: Yaşamda kalmak! Fakat virüsün insandan insana bulaştığı hesaba katıldığında (ya da virüsle kontamine olmuş objeler vasıtasıyla başka insanlara geçebildiği hesaba katıldığında), bu insanlık imgesine ilişkin olarak şunu da eklemek gerekir: virüsle kontamine olmuş insanlık tarafından tehdit edilen insanlık. Bu noktada iş biraz tuhaflaşmış olmaktadır çünkü insanlığı virüs tehdit etmektedir ama yine insanlık eliyle! Böylece herkesin bir diğeri için risk halini aldığına tanıklık edildi. İnsanlar bu koşullar altında “homo homini virus” (insan insanın virüsüdür) gibi davranmak zorunda kaldı. Demek ki tehdit altındaki insanlık idesi bir birleşme imgesi yaratıyor olmakla birlikte, bir yandan da dağılmış bir insanlık söz konusuydu. Zira mesafeyi korumak, mesafeli kalmak gerekiyordu. Öte yandan bu tehdit edilmiş insanlık imgesine eşlik eden birlikteliğin sıcaklığı pandeminin daha da belirgin kıldığı toplumsal adaletsizlikler ve uluslararası düzlemdeki eşitsizlikler tarafından da zaten yalanlanmış durumdaydı. Bu insanlık imgesi kendi içinde çatırdamaktaydı çünkü insanların pandemiyle karşılaşma koşulları eşit değildi. Bu eşitsizlik nedeniyle virüsten korunma olanaklarından ve tedavi koşullarından pandemide yaşamını sürdürme biçimlerine dek bu insanlık imgesi zaten çoktan bir sarsıntı içindeydi. Pandemi sürecinde beliren bu insanlık imgesinin bir yandan da kendi içinden parçalanmakta oluşu, bir iddianın yapısının sökülüşüdür.

6. Tele-teknolojiler

Pandemi üzerine yapısöküm kavramısıyla birlikte düşünmeyi denerken karşımıza çıkan bir bölge de tele-teknolojilere ilişkindir. Yapısöküm terimi bu bahis etrafında özellikle deneyimin dolayımı karakteri çerçevesinde devreye girmektedir. Pandemi deneyiminin belirli koşullar altında yaşandığının ve mevcut teknolojik kapasitelerimizin bu koşullar arasında yer aldığı kayda geçirilmesi, pandeminin yaşanışına ve alımlanışına ilişkin bir doğallaştırma jesti karşısında mesafelenme olanağı sunmaktadır. Öyle ki kapanma deneyimi tele-teknolojik bir açıklık hattı ile birlikte düşünülmelidir.

Derrida tele-teknolojiler terimini kullanarak internet, radyo, telefon, televizyon vb. aygıtları ve genel olarak medya adını verdiğimiz şeyi işaret etmektedir. Ama yine Derrida’da terimin kapsamı genel manadaki yazı ile, yani kayıt fikriyle birlikte düşünülebilecek bir genişliktedir ve dar anlamıyla yazı da zaten bir tele-teknolojidir: “Yazıyı tanımlamayı deneme biçimim, hatırlattığınız gibi, yazının zaten bir tele-teknoloji olduğu anlamını içeriyordu.” (Derrida, Stiegler 1996a, 46) Bu bahis etrafındaki temel bir saptama şöyle formüle edilebilir: Tele-teknolojiler basitçe pandemi deneyiminin aktarıldığı araçlar olarak görülemezler ancak bizzat pandemi deneyiminin nasıl yaşandığını da belirlemişlerdir.

Pandemi koşullarında mesafe ve kapanma gerekliliği muazzam bir ölçekte kendini gösterdi. Bununla birlikte dokunmak, temas imkansız hale geldiğinde mevcudiyet ortadan kalkarken uzaktan-mevcudiyet (télé-présence) bir çeşit risk taşımayan temas imkanı sundu ve tele-teknolojiler (örneğin dijital teknolojiler) vasıtasıyla uzaktan bir temas kurulabildi.

Pandemi çok sayıda insan için normalden daha fazla süre evde olma zorunluluğunu üretti. Bununla birlikte evde bir açıklık vardı: Ötekiler, başkaları radyo, telefon, televizyon, internet gibi tele-teknolojiler sayesinde burada oldular. Tabii ki tüm bunları söylerken kapanmanın da herkes için aynı koşullarda yaşanmadığını unutmamak önem taşıyor; zira pandeminin toplumsal alandaki eşitsizlikleri ve çatlakları daha görünür hale getirdiğini yadsıyamayız. (Jean-Luc Nancy 2020b)

Kapanmaların, karantinaların ortasında tele-teknolojiler sayesinde sürdürülen belli bir açıklığın rolünü ve önemini basit bir varsayım üzerinden daha iyi anlamak mümkündür. Bir başka kapanma, daha sert bir kapanma söz konusu olabilirdi. Bunun için bir enformatik virüsün de iş başında olduğunu hayal etmek yeterli olacaktır: Şayet dijital ağları ve bilgisayarları etkileyen bir başka virüs de Koronavirüsle birlikte işbaşında olsaydı, ne olurdu? İşte bunu düşünmek korkunçtur: iki virüs aynı anda. Dolayısıyla aslında şunu biliyoruz ki tele-teknolojiler sayesinde pandemi sürecindeki izolasyonların içinde büyük delikler vardı. Kuşkusuz yalnızca hayalgücü bile sözkonusu olduğunda uzaktan-mevcudiyet varlığını sürdürürdü ama tele-teknolojiler başka uzaktan-mevcudiyet modalitelerine imkan tanıdı.

Tele-teknolojiler insanlar arasında yalnızca bir temas imkanı sağlamadı. Ancak onlar bizzat pandemi ve kapanma deneyiminin bir parçasını da oluşturdu. Onlar pandeminin yaşanması ve alımlanması sürecinin parçası olarak pandemi ve kapanma tecrübemizi bir ölçüde belirledi. Mahrumiyet içinde uzaktan-temas bolluğu söz konusuydu: mesajlar, videolar, konserler, sempozyumlar, vb. Üstelik pandeminin kendisine ilişkin imgelerin akışı da pandemi tecrübemizin belirleyici bir bileşeni oldu.

Dolayısıyla şöyle sormak mümkündür: Burada ne türden bir kapanmadan söz etmek gerekir? Bir yandan kapanmış, izole halde olup aynı zamanda dijital ağlarda olunduğunda ne türden bir kapanma söz konusudur? Aslında mevcudiyet ve uzaktan-mevcudiyet türünden bir ayrımı basit bir karşıtlık olarak kurmak sanıldığından daha zordur. Mesela yüz yüze denilen temasın da zaten hep bir mesafede mümkün olduğunu düşünmek karşıtlığı karmaşıktır. Ancak dijital temas ve diğer dokunma usülleri arasındaki farkları da gözden kaçırmamak gerekir. İnsan yaşamı zaten uzun zamandır bedensel mevcudiyet ve dijital tele-teknolojik mevcudiyet arasında hibrit bir karakter taşıyordu. Pandemiyle ve kapanmayla birlikte bu hibrit yaşamlarda hızlı ve sert bir dönüşümün daha söz konusu olduğu saptamasını yapabiliriz. Evde kalanlar için her şey daha da fazla hayaletsel (spéctrale) hale geldi. Öte yandan sokaklar da bedenlerin geri çekilişiyle birlikte bir diğer anlamda hayalet şehirlerin sokaklarına dönüştü.

Tele-teknolojilerin pandeminin anlamı ve pandemi deneyimi üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu söyledik. Genel bir saptama ile ilerlemek gerekirse tele-teknolojiler bir yandan bolca tecrübe ettiğimiz gibi bir karşılaşma imkanı kurmaktadır; ama bir yandan da bir denetleme ve arşivleme işleviyle karşımıza çıkmaktadır. Tele-teknolojiler farmakon karakteri taşır. Bir yandan tecritlerin ortasında temas imkanı sunarak terapötik bir etki taşırlar; öte yandan takip edilebilirlik ve denetim için harika araçlardır. Yeni teknolojiler Derrida'ya göre yapısökümcü bir karaktere sahiptir, varolan stabiliteyi dönüşüme uğratırlar. (Derrida, Stiegler 1996a, 45) Ancak etkileri de çift karakterlidir, yani zehirleyici ve sağaltıcı etkileri birlikte

taşrlar. Pandemi sürecinde tele-teknolojik düzleme ilişkin olanaklarla birlikte işte bu denetim ve takip edilebilirlik soruları da gündemde olmayı sürdürdü. Bu çerçevede arşiv meselesi etrafında Derrida'nın iz ve arşiv arasında yaptığı ayrımı da hatırlatmak uygundur. Derrida düşüncesinde canlının her zaman iz bırakmakta olduğu fikrini buluruz. Ancak iz kaybolup gidebilir. Oysa izlerin bir kapitalizasyon gücü tarafından yeniden ulaşılabilir kılınmasıyla arşiv ortaya çıkmaktadır. (Derrida 2013, 113-114)

Yukarıda Derrida'nın parazit olarak virüsün yazıyı kesintiye uğrattığı, iletişimin içine bir düzensizlik soktuğu saptamasını görmüştük. Şunu ilave edelim: virüs bir yandan bedenlin iletişimi ve mekanizması içine bir düzensizlik getirdi, fakat böylece bedenli varlıkların birlikteliğinden oluşan toplumsal mekanizmanın içine de bir düzensizlik getirmiş oldu. Virüsün toplumsal alandaki yıkıcı etkisinin tele-teknolojiler ve genel olarak teknoloji sayesinde kısmen sınırlandırıldığını da görüyoruz. İlaveler/ikameler olarak tele-teknolojiler bulaşma alanının dışında bir düzlem sundular.

7. Zamansal Kapanma ve Dünyadaki Şansımız

Kuşkusuz mekansal kapanma ve tele-teknolojiler hakkında daha bir çok şey söylenebilir. Fakat zamansal kapanmayı da düşünmek gerekir. Jean-Luc Nancy, Marianne dergisindeki 2020 tarihli bir söyleşide şöyle demektedir: "Mekansal kapanma bu zamansal kapanmayla karşılaştırılacak olursa büyük bir şey değil: artık gelecek [geleceğin tam da kendisi] açık bir biçimde belirsiz ve muğlak hale geliyor. Geleceğin özünün bu olduğunu unutmuştuk." (Nancy 2020b) Pandeminin ortasında Nancy'nin bu satırlarını okuduğumuzda ifadenin karamsar tonuna rağmen geleceğe ilişkin bu karar verilemezliğin, bu hesaplanamazlığın aynı zamanda bir şans, bir olanak olduğunu düşünmek, en azından Derrida'ya bir geri dönüşle bu yorumu yakalamayı denemek pek zor değildi. Böyle bir yorum Derrida'nın hesaplamanın (calculation) ötesindeki bir açıklık kavrayışıyla da uyumluydu. Dolayısıyla pandeminin yapısökücü karakteri yerleşik stabiliteleri sarsarken geleceğe ilişkin bir belirsizlik de üretiyor ve bu belirsizlik yeni bir gelecek için bir olanak anlamı da taşıyordu.

Öte yandan tekno-ekonomik makine bu hesaplanamazlığın içinde kendi sürekliliğine ilişkin hesaplanabilirlikler üretmekten geri durmadı; üstelik kapanma etkisi altında tele-teknolojilerin artan ağırlığını öngörülebilir bir gelecek tasarısında iyi bir prova imkanı olarak da değerlendirdi. Pandemi kısıtlamaları da yönetimsellik bakımından başka provalar, pratikler ve tecrübeler olarak iş gördü.

Pandemi dünya üzerinde toplumsal yaşama ilişkin radikal dönüşümlere yol açacak türden kitlesel talepler ve mücadeleler yaratmadı. Bununla birlikte her şeye rağmen şansımız ancak dünyayla ve birbirimizle kurduğumuz ilişkiyi yeniden düşünmekten geçmektedir; eğer yeryüzündeki bunca yıkımın ardından hala bir şansımız varsa. Sorular gelmeyi sürdürüyor ve bir sorunun altını çizmek gerekiyor: Bernard Stiegler'in "çağ yokluğu" (Stiegler 2021) adını verdiği bir zamanın içindeki bizler kapitalizmin, tekno-ekonomik makinenin dünya ve insan üzerindeki yıkıcı etkisini yeniden düşünmeyi deneyecek miyiz?

Pandemi dünya üzerindeki eşitsizliklerin apaçık belirdiği bir süreç olarak yaşandı.

Ancak pandeminin yarattığı yıkımın insanlar arasındaki eşitsizlikler üzerine sorulara yol açmasını bekleyebileceğimiz gibi diğer canlılarla ve dünyayla ilişkimiz üzerine, dünyada olma tarzımız üzerine bir soruya dönüşmesini de bekleyebiliriz. Bu soru ciddiye alınırsa sonuçları da önemli olacaktır. Dünyayla ve birbirimizle kurduğumuz ilişkiyi yeniden düşünmeliyiz. Şansımız buradan geçiyor. Dünyayla kurduğumuz ilişki hakkında, dünyada kurduğumuz dünya hakkında ciddiyetle düşünmeliyiz. Ne yapmalı? sorusunu ciddiye almak zorundayız.

Antroposen adlandırması insani faaliyetlerin (insanların birbirleriyle ilişkilerinin ve dünyayla ilişkilerinin; aslında zaten her zaman bu ikisi birbiri içine geçmiş olarak) dünya üzerindeki etkisinin boyutlarına işaret ediyor. Terim yaygın olarak yeni bir jeolojik zaman aralığını belirtmek üzere kullanılıyor; dünyadaki çevresel koşullar ve süreçler üzerinde insanın yol açtığı derin ve yıkıcı bir değişimi ifade ediyor. Tarıma geçiş, Endüstri Devrimi ve 1940'larda başladığı ileri sürülen Büyük Hızlanma dönemi Antroposen tartışmalarında önemli zaman referansları olarak vurgulanıyor. (Clark 2015, 1) Küresel ısınma, deniz seviyesinin yükselmesi, okyanusların ölü bölgelerindeki artış, habitat kayıpları, biyosferdeki hızlı değişiklikler, teknofosil mineral ve kayalar bizi ekolojik krizi düşünmeye ve kuşkusuz dünyayla başka bir ilişkinin imkanını sorgulamaya davet ediyor. Bu imkanın mevcut ilişkilerin bir yapı sökümüyle birlikte açılacağını ileri süreceğiz. Gerçekten de yerleşik ilişki biçimlerinin bir dönüşümü gerekecektir. Kuşkusuz bu yapı sökümü bir mevcut durumun açmazlarının açığa serilmesinden ibaret olmayacaktır; bizzat ilişkilerin kendilerinin dönüşümünü gerektirir. Bununla birlikte mevcut ilişkilere dair yapı sökümü bir düşünmenin gerekliliği de göz ardı edilemez. İşte bu noktada Derrida düşüncesinde Antroposen tartışmasıyla da farklı bakımlardan ilişkilendirilebileceğini düşündüğümüz ve nihayetinde dünyayla kurduğumuz mevcut ilişkinin yapı sökümü için kimi hareket noktaları sunabilecek olan birkaç noktaya işaret etmenin verimli olacağını ileri sürüyoruz.

Belirtmiş olduğumuz gibi Covid-19 pandemisi dünyanın belli bir konfigürasyonu içinde vuku buldu; dünyada oluşumuzun belli bir modalitesi içinde yaşandı. Söz konusu dünya insanın şiddet yüklü mührünü taşıyan bir dünyadır ve Antroposen terimi bu dünyanın durumuna ilişkin bir adlandırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Peki "dünyayla kurduğumuz ilişkiyi Derrida'dan hareketle düşünmek mümkün müdür?" Böyle bir soruya cevap niteliğinde birkaç hareket noktası sunarken onların tümünü tek tek içerdikleri bütün olanaklar doğrultusunda açarak serimlemek yerine daha ziyade genel çizgilere işaret etmekle yetineceğiz.

Metinlerde doğrudan dünya meselesine odaklanılıp odaklanılmadığından bağımsız olarak Derrida külliyatının dünyayla ilişkimize dair geliştirilmeye açık zengin bir tartışma zemini sunduğunu ifade etmeliyiz. Derrida'nın egemenlik hakkında yürüttüğü soruşturmalar bu bakımdan değerlendirmeye açılabılır. Bu noktada ötekini yemek⁶ ve dünyayı yemek arasında bir bağıntı geliştirmek mümkündür. Derrida düşüncesinde şunu da görürüz: İnsan dünyadan geçerken kendisine özdeş kalan, kendisine özdeşliğini koruyarak dünyadan geçen bir eksen gibi düşünülemez. İnsan nereden ve nasıl geçerse geçsin nihayetinde yalnızca kendi etrafında döndüğü için

6 Derrida düşüncesi çerçevesinde ötekini yemek teması farklı bağlamlar içinde tartışılabilir.

geçtiği yerden bağımsızca kendiliğini muhafaza eden bir kapalı çember değildir; aksine o tam da dünyayla ilişkisinden oluşmaktadır. (Derrida 2010, 119-120) İşte bu husus da dünyayla bağı düşünmek bakımından bize yardımcı olabilir. Derrida'nın *L'animal que donc je suis* (Öyleyse Olduğum Hayvan [Peşinde Olduğum Hayvan]) ya da *La bête et le souverain* Volume I (Hayvan ve Egemen Cilt I) gibi hayvan meselesini odağa aldığı yapıtları var. Bu metinlerde Derrida insan ve hayvan arasında kurulan kaba karşıtlığın farkların çokluğunu nasıl maskeleydiğini ve ne türden şiddetler ürettiğini deşifre ediyor. Tabii Derrida'nın erken dönem metinlerinin de antroposantrizmin eleştirisi bakımından okunabileceğini not etmemiz gerekir. Dünyayla kurduğumuz ilişkiyi antroposantrizm üzerine bir soruşturmaya birlikte ele almak ise mümkündür. Derrida'ya göre insan hem kendisi hakkında hem de başka canlılar hakkında hikayeler anlatmaktadır. Konuşan ve adlandıran tarafta bulunan insan kendisi ve ötekiler hakkında bir takım illüzyonlar da üretmektedir. Derrida bu hikayelerdeki taraflılığı açığa vurur. (Örneğin bkz.: Derrida 2006). Derrida'nın şu tabiri kullandığını da hatırlatalım: *etobur-fallik-logos-merkezcilik* (*carno-fallogocentrizm*). (Derrida 1989) İkiliklerle çalışan baskın bir gelenek için hayvan kural tanımaz olarak vasıflandırılırken insan rasyonaliteyle anılır, oysa insanın egemen konumuyla kural tanımazlığın ve imha ediciliğin en parlak örneklerini sunabildiğini görmekteyiz. Bizzat Antroposen adlandırmasının kendisi de buna ilişkin bir tanıklıktır. Dünyayla kurduğumuz ilişki bahsinde ilginç bir bağıntıya izin verecek şekilde Derrida'nın konukseverlik meselesi etrafında geliştirdiği değerlendirmelerden de yola çıkmanın mümkün olduğunu ileri sürebiliriz. Derrida konukseverliğin açmazının egemenlik pozisyonu ile ilişkilendiği bir problematik eksene güçlü bir şekilde işaret eder. Ancak ev sahibi konuk edebilir, ama ev sahibi konuğuna evin yasasını dayatarak onu konuk etmektedir. (Derrida 1999) Açıktan kurulmuş bir ilişki onun metninde yer almasa da bir bağ kurmayı denersek insan türünün dünyada konuk oluşu ama ayrıca bir fiili egemenlik pozisyonuna bağlı olarak dünyadaki canlıları dünyada konuk ediyor olması bahsi de düşünülme hak etmektedir. Tabii ki burada büyük sorular da doğacaktır: Fiili egemenlik pozisyonu hesaba katıldığında insanın dünyayla yeni bir ilişkiye yönelme çabasındaki kriterler nereden geçecektir? Nihayetinde antroposantrik olmayan kriterler icat etmek mümkün müdür? Öte yandan bu tür bir soruşturmada bir egemen insan kavrayışı düzleminde insan adı verilen türün kendi içindeki hiyerarşilerin, şiddetlerin, eşitsizliklerin göz ardı edilmesine müsaade edilemeyeceği ve tekno-ekonomik makinenin dünya yıkıcı rolünün görmezden gelinemeyeceği de unutulmamalıdır. Dünyada oluşumuza dair bir başka hat ise şuradan geçebilir: Derrida *De la grammatologie* (Grammatoloji Üzerine) adlı büyük eserinde hafızayla ilişkili olarak, tarih boyunca dışsallaştırma ve stoklama seviyesindeki artıştan söz eder. Derrida düşüncesinin olanaklarından hareket ederek, benzer bir biçimde dünyayı stoğa çevirme kapasitesindeki artışı da düşünmeyi deneyebiliriz. İnsan dünyanın içinde bir dünya açıyor ya da kuruyor ve bu dünya bitimsiz bir kendine maletme (*appropriation*) çabasının ürünü. Bu çerçevede Derrida'nın bir diğer öne sürümü de hatırlatılabilir: "logosantrizm (akıl/söz-merkezcilik) varlığın egemenlik altına alınması tekniğidir." (Derrida 1993b) İşte bize kalırsa dünyayla kurduğumuz ilişkiyi ve Antroposen kavramının işaret ettiği şiddeti yapısökümcü bir jest içinde düşünmek için tüm bu çizgileri ve daha başka birçoğunu hesaba katmak mümkündür.

Bu bağlam içinde dikkat çekmek istediğimiz bir başka husus daha var. Derrida'nın Rousseau'nun doğa tasarımını nasıl okuduğuna bakacak olursak, Derrida'nın doğayı bir kendine özdeşlik olarak görmediğini, fark oyununun doğada da iş başında olduğuna dikkat çektiğini söyleyebiliriz.⁷ Bu okumadan hareketle doğada bir mutlak denge varsaymak zordur. Dolayısıyla ötesine geçmeyi arzularken ilüzyonların en dibine gömülüp, son derece hayali bir tasarım içinde, doğayı bir sükunet ve barış ortamı olarak düşünmek de yanıltıcıdır. Bize kalırsa dünya meselesine Derrida'yla birlikte yaklaşmak istiyorsak bu husus da özel bir ilgiyi hak etmektedir. Bununla birlikte elbette doğanın başkalaşıma açık karakterinin her türlü dönüşümü-yıkımı kabul etme zorunluluğu doğurmadığını ileri sürebiliriz. Dünyada başka varlıklarla birlikte-varoluşumuzu yeniden düşünmek zorundayız.

Antroposen tartışmalarını da kapsayan dünya sorunsalıyla ilişkilenebileceğini düşündüğümüz bir diğer bölge ise tarihin kavranışına ilişkindir. Derrida'nın mirasını hesaba kattığımızda tarihin hareketinin yapıcı-yıkıcı, terapötik-toksik, yararlı-zararlı çifte etkiler içerdiğini anlıyoruz. Bu hareket ilavelerin, protezlerin, teknik-teknolojik donanımın sürekli artan etkisiyle kendini gösteriyor. Ancak uygarlık bütün gelişim çizgileriyle birlikte kendi kendisini ve tüm dünyayı tehdit etmeyi de sürdürüyor: uygarlığın farmakon olduğu, yani hem ilaç hem zehir olduğu anlaşılıyor. Farmakon sözcüğünü kullanmamış olsalar da Rousseau, Freud ve başka bir çok düşünür muhtelif biçimlerde bunun farkındaydı.

Dünyayla ilişkimizi düşünmeye yöneldiğimizde insanın teknik faaliyetinin çok katlı karakteriyle karşı karşıya kalıyoruz. Teknik olan hayvan yetiştiriciliği, tarımsal süreçler ve metalürji faaliyetlerinden tüm dünyayı kendi dünyası olarak kurmaya, kendine maletmeye yönelik kapasite artışında yeni bir düzleme işaret eden dijital arşivleme ve gramatizasyon çalışmalarına dek bütün bir dünya teknik-teknolojik olarak yakalanmaya çalışılmaktadır. İşte Antroposen'i bu teknik-teknolojik dönüştürme-yakalama-arşivleme jestiyle birlikte düşünmek de mümkündür. Verili olanın olumsuzlanması yoluyla doğanın insan ürününe dönüştürülmesi bahsi bugün geldiğimiz noktada, ekolojik kriz alarmlarıyla yüklü bir çağda bir dönemece işaret ediyorsa, bu durum doğa üzerindeki olumsuzlamalar toplamının artık içinde bu olumsuzlamaların sürdürülebileceği olanağın olumsuzlanması seviyesine ulaştığı şeklinde anlaşılabilir.

Öte yandan bir tuzak karşısında da uyanık olmak gerekir: Derrida'nın antroposantrik (insanmerkezci) ilüzyonları deşifre etmeye yöneldiğini biliyoruz ancak yapısöküm burada antroposantrizmden tümüyle kurtulmuş bir momente ulaşarak sonlanmaz ya da tamamlanmaz. Yapısöküm bir sona erişmek yerine antroposantrizmi sökmeye devam eder.⁸

Soru ve yapısöküm sürdükçe şans da tükenmeyecektir, ancak bugün sorunun geleceği zemin olarak insanın dünyadaki varlığının tehdit altında olduğu da unutulmamalıdır. İnsan dünyası sona ererse, insan dünyası bakımından yapısöküm de elbette sona

7 Örneğin Derrida'nın şu satırları da ilavesel/ikamesel olmayan bir doğanın varolmadığı düşüncesi çerçevesinde okunabilir: "Bir ilavesel/ikamesel olmayış belirten tüm kavramlar (doğa, hayvanlık, ilkelik, çocukluk, delilik, tanrısallık, vb.) hakikat değerinden açıkça yoksundur." (Derrida 1967a, 347-348)

8 Mesela yeryüzünün bileşenlerinin içkin değerine ilişkin tartışmalarda dahi neyin içkin değere konu olacağını insan seçtiği ölçüde, ölçütlerin ölçütü sorusu büyük bir güçlük olarak karşımızda durur.

erecektir. Zira insan için yapısökümün sonrasızlığı yaşamda kalmaya bağlıdır. Öyleyse insan etkilerine bağlı olarak dünyada yaşanan yıkım hesaba katılarak, insanın dünyayla mevcut ilişki kurma modalitelerinin yapısökümüne ihtiyaç vardır. İnsanın dünyayla kurduğu ilişki ise insanlar arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğuyula birlikte düşünülmei gerektirmektedir.

7. Sonuç

Bu makalede yasökümün pandemi olayını düşünmek bakımından hangi olanakları sunduğu sorusuna yanıt aradık. Ayrıca soruşturmamızda dünya sorusunun kaçınılmaz olarak belirişi nedeniyle yine yapısöküm mirasından hareketle insanın dünya ile ilişkisi meselesine doğru da uzandık. Böylece bir yandan pandeminin yapısökücü etkiler içerdığını gördük, öte yandan pandemi olayının farklı veçhelerine ilişkin olarak yapısökücü okumaların mümkün olduğunu saptadık. Ayrıca dünyadaki varoluşumuzu yapısöküm ile birlikte düşünmenin kimi olanaklarına da işaret ettik.

Derrida'dan hareketle yapısökümün dar anlamıyla yazılı metinle sınırlı kalmaksızın tarihte ve yaşamda iş başında olduğu anlaşılmalıdır. Pandeminin dünyanın başına dışarıdan gelen dışsal bir kötülük olarak değerlendirilmesi, Derrida düşüncesinde sorunsallaştırma imkanlarını bulduğumuz ikilikler arasında yer alan içsel saflık / dışsal kötülük ikiliğiyle ilintilidir. Söz konusu ikilik bir illüzyon üretmekte olup virüsün saf ya da masum bir uygarlığın başına dışarıdan gelmediğinin göz önünde bulundurulması suretiyle bu illüzyon kendisini taşıyan ikilikle birlikte yapısöküme uğramaktadır. Bedene ilişkin olarak da virüsün ancak bedenlerin yaralanabilirlik imkanından itibaren bedenlerin yapısını söktüğünü kayda geçiriyoruz. Öte yandan pandemi olayının ve ürettiği soruların stabiliteleri sarsıcı bir karakter taşıdığı göze çarpmaktadır ki bu sarsıntılar da yapısökümle ilişkilenebilmektedir. Bedenin ve toplumsallığın kompozisyonlar olarak dekompozisyona açık karakterleri bizi yapısökümün iş başında oluşunu düşünmeye davet etmektedir. Pandemi insan dünyasının kırılğanlığını yani yapısökülebilir karakterini bize bir kere daha hatırlatmaktadır. Derrida'nın yazı ve metin (texte) kavrayışının hem pandeminin yapısökücü etkilerini düşünmek hem de pandemi olayına ilişkin yapısökücü bir okumayı gerçekleştirmek bakımından belirleyici bir rolü olduğunu görüyoruz. Soruşturmamız içinde ayrıca pandemi sürecinde beliren bir insanlık imgesinin ya da söyleminin tam olarak pandemi karşısındaki pozisyonlar bakımından insanlar arasında hüküm süren adaletsizliklerin kendisi tarafından parçalanmasının yapısökümle birlikte düşünülebileceğini kayda geçiriyoruz. Öte yandan Derrida'nın yapıtında karşılaştığımız tele-teknolojiler meselesi de pandemi olayı çerçevesinde yeniden değerlendirilmeyi hak etmektedir. Tele-teknolojilerin pandemi olayının tecrübe edilmesine ilişkin belirleyici bir rolleri vardır. Onların pandemi deneyiminin koşullarının parçası olduklarının vurgulanması, deneyimin dolayımı karakterine tanıklık ederek olayları doğallaştırma eğilimine karşı yapısökücü bir mesafelenme imkanı kurmaktadır. Tele-teknolojilerin pandemi sürecindeki kapanmaların, izolasyonların içinde önemli bir açıklığı mümkün kıldıklarını da hatırlatmak gerekir ki tele-teknolojilerin pandemi olayının aktarım araçları olmanın ötesinde pandemi deneyimini belirleyen bir ortam oluşturdukları görülmektedir. Bu vurgu tele-tekniklerin basitçe verili bir anlamı taşıyan dolayimler olmadığı ancak anlamın

zaten dolayında kurulduğu iddiasıyla birlikte düşünölmeye müsaittir. Böyle bir vurgu medyanın zaten varolan bir anlamın taşıyıcı-vasıtası olarak kavranışının yapısökümüyle ilişkilendirilmiştir. Makalede ayrıca pandemi olayının içinde vuku bulduğu dünyaya ilişkin genel bir değerlendirmeye de yer verdik. Zira pandeminin belli bir dünyada, belirli koşullar altındaki bir dünyada yaşanmış olması ve virüsün bu dünyanın içinden doğmuş olması dünya ile ilişki sorusuna uzanmayı mümkün kılmaktadır. Bir başka dünya için dünyayla mevcut ilişkimizin yapısökümünü düşünmenin gerekliliğini vurgulamayı denedik. Kırılgan bir dünyadaki şansımızın bu gerekliliğin kavranmasından geçtiği anlaşılmaktadır. Şans terimi bu çerçevede bir geleceğin olanağına işaret ediyor. Geleceğin mutlak olarak kapanması riski ise, bizi dünyayla yerleşik ilişkinin bir yapısökümünü düşünmeye davet etmektedir.

Bu makalede yapısökümün farklı anlamlarıyla pandeminin farklı veçhelerinin ilişkilendiği bir güzergah içinden geçtik. Kuşkusuz yapısöküm ve pandemi arasında kurulabilecek ilgi tek bir hatla veya belirlenmiş bir bağlamla sınırlı görülemez. Dolayısıyla burada sunulan bağıntılardan başka yolların peşine düşmenin de mümkün olduğunu belirtmeye dahi gerek yoktur.

Kaynakça

- Clark, Timothy. 2015. *Ecocriticism on the Edge. The Anthropocene as a threshold concept.* London; New York: Bloomsbury Academic.
- Culler, Jonathan. 1986. *On Deconstruction, Theory and Criticism after Structuralism.* New York: Cornell University Press.
- Derrida, Jacques. 1967a. *De la grammatologie.* Paris: Éditions de Minuit.
- Derrida, Jacques. 1967b. *L'Écriture et la différence.* Paris: Édition du Seuil.
- Derrida, Jacques. 1972. "La pharmacie de Platon". *La Dissémination.* Paris: Éditions du Seuil.
- Derrida, Jacques. 1988. *Mémoires pour Paul de Man.* Paris: Éditions Galilée.
- Derrida, Jacques. 1989. "‘Il faut bien manger’ ou le calcul du sujet", entretien avec Jean-Luc Nancy. *Cahiers confrontation, no 20 (hiver): 91-114.*
- Derrida, Jacques. 1993a. *Spectres de Marx, L'État de la dette, le travail du deuil et la nouvelle internationale.* Paris: Éditions Galilée.
- Derrida, Jacques. 1993b. *La Voix et le phénomène, Introduction au problème du signe dans la phénoménologie de Husserl.* Paris: Quadrige/PUF.
- Derrida, Jacques; Stiegler, Bernard. 1996a. *Echographies de la télévision: entretiens filmés.* Paris: Éditions Galilée.
- Derrida, Jacques. 1996b. *Monolinguisme de l'autre ou la prothèse d'origine.* Paris: Éditions Galilée.
- Derrida, Jacques. 1997. *De l'hospitalité.* Paris: Calmann-Lévy.
- Derrida, Jacques. 1999. "Hostipitalité". *Pera Peras Poros, Atelier interdisciplinaire avec et autour de Jacques Derrida ile Birlikte Disiplinlerarası Çalışma. Yayına Hazırlayanlar: Ferda Keskin, Önay Sözer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.*
- Derrida, Jacques. 1999. "Konuksev(-er-/-mez-)lik (Hostipitalité)". *Pera Peras Poros, Atelier interdisciplinaire avec et autour de Jacques Derrida ile Birlikte Disiplinlerarası Çalışma. Yayına Hazırlayanlar: Ferda Keskin, Önay Sözer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.*
- Derrida, Jacques. 2003. "Lettre à un ami japonais". *Psyché, Invention de l'autre II. Nouvelle édition revue et augmentée.* Paris: Éditions Galilée.
- Derrida, Jacques. 2006. *L'Animal que donc je suis. Édition établie par M.-L. Mallet.* Paris: Éditions Galilée.
- Derrida, Jacques. 2010. *Séminaire La bête et le souverain Volume II. Édition établie par M. Lisse, M.-L. Mallet et G. Michaud.* Paris: Éditions Galilée.
- Derrida, Jacques. 2011. *Politique et amitié, Entretiens avec Michael Sprinker sur Marx et Althusser.* Paris: Éditions Galilée.
- Derrida, Jacques. 2013. *Penser à ne pas voir, Écrits sur les arts du visible 1979-2004.* Paris: Éditions de la différence.

- Derrida, Jacques; Georg-Gadamer, Hans; Lacou-Labarthe, Philippe. 2014. La conférence de Heidelberg. Textes réunis, présentés et annotés par Mireille Calle-Gruber. Éditions Lignes.
- Ertuğrul, Tacettin. 2020. Jacques Derrida et le problème de la technique. Paris: L'Harmattan.
- Kirby Dick, Amy Ziering (Directors). Derrida (2002). <https://www.youtube.com/watch?v=dFdpyLLuexg>.
- Nancy, Jean-Luc. 2020. La peau fragile du monde. Paris: Éditions Galilée.
- Nancy, Jean-Luc. 2020a. Un trop humain virus. Paris: Bayard.
- Nancy, Jean-Luc. 2020b. "La pandémie reproduit les écarts et les clivages sociaux". Propos recueillis par Nicolas Dutent. Magazine Marianne, 28/03/2020b. <https://www.marianne.net/culture/jean-luc-nancy-la-pandemie-reproduit-les-ecarts-et-les-clivages-sociaux>.
- Pratesi, Isabella; Galaverni, Marco; Antonelli, Marco. 2020. Ecosystem Destruction and The Rise of Pandemics. Translated by Giorgio Bagordo. WWF Italia Onlus.
- Stiegler, Bernard. 2021. Qu'appelle-t-on panser? 1. L'immense régression. Paris: Éditions les liens qui libèrent.
- Vitale, Francesco. 2018. Biodeconstruction, Jacques Derrida and the Life Sciences. Translated by Mauro Senatore. Albany: State University of New York Press.
- WHO, Listings of WHO's response to COVID-19. <https://www.who.int/news/item/29-06-2020-covidtimeline>